

Данијела М. Јањић¹
Универзитет у Крагујевцу
Филолошко-уметнички факултет
Одсек за филологију
Катедра за италијанистику
Orcid: 0000-0001-7250-3879

ЖИВОТ У ПЕРИОДНОМ СИСТЕМУ ПРИМА ЛЕВИЈА

У претежно аутобиографској збирци приповедака *Периодни систем* Примо Леви даје оквир свом животу почевши од сећања на претке и од своје ране младости, због чега то дело пружа могућност увида у формирање карактера хемичара који ће касније у концентрационом логору бити одлучујући за Левијев опстанак. Анализом *Периодног система* установићемо елементе који су значајни и за тумачење Левијевог дела *Зар је то човек*, за које *Периодни систем* може да буде својеврстан увод, иако је написан доста касније. У приповеткама издваја се начин размишљања хемичара коме је хемија веза са животом. Анализом долазимо и до одговора на питање зашто је Леви суштински остао хемичар и када је постао познати књижевник, што је у нераскидивој вези са дешавањима током боравка у логору. Резултати до којих долазимо откривају нам коју је слику о себи Леви имао потребу да остави, у чему је његова књижевност одиграла велику улогу.

Кључне речи: Примо Леви, *Периодни систем*, живот, хемија, идентитет

Глас Прима Левија из његовог романа *Зар је то човек* (*Se questo è un uomo*, 1947) опчинио је и најшире кругове књижевних критичара и разоткрио велику списатељску вештину једног хемичара чији је књижевни дар процветао на згаришту људскости. Стил, теме и лексика у његовим делима постају предмет детаљних анализа и Леви више није само један од преживелих, Леви постаје књижевник и почиње да ишчежава у сенци сопствене славе. Повучени хемичар из књиге сећања *Зар је то човек* тек што је оваплоћен, а већ је изгубио свој идентитет заоденут књижевним рухом његовог творца и алтер ега. Леви је осетио да ће тај хемичар, његово право „ја”, остати заробљен између корица славне књиге, иако му је један од задатака био да прикаже обичан свет у паклу холокауста. Враћајући га том задатку, Леви ће 1975. године објавити аутобиографију, или, боље речено, „микроисторију” (Levi 2007: 166), у форми збирке прича *Периодни систем* кроз коју видимо сву обичност и једноставност хемичара којем касније у суровим условима пуког преживљавања, у оном првом и основном значењу те речи, неће помоћи ретко наглашена вербална интелигенција, него управо ум и знање хемичара који није

1 danijelajanjic@filum.kg.ac.rs

намеравао да стекне светску славу. Поред тога што га је хемија обликовала као истрајног човека, омогућила му је бољи положај у концентрационом логору:

Znanja iz hemije spasavala su Leviju život nekoliko puta u različitim navratima tokom boravka u Aušvicu. Cinično je, ali ne i netačno konstatovati da je zlokobna maksima Arbeit macht frei, za Levija zapravo bila istinita. Stručno obrazovanje i umešnost u hemijskim poslovima omogućili su mu da se zaposli u fabrici gume koja je pripadala kompleksu Aušvica, i da mu samim tim poraste cena kao ljudskom biću u tim neljudskim uslovima. (Stojnić 2017: 90)

Леви у својој аутобиографији, покушава, такође, поново да буде првенствено онај млади човек пре трауме која му је бесповратно нагризла идентитет и оставила у њему вечити немир због којег ће неки сумњати да је узрок његове смрти самоубиство. Један од узрока нарушавања идентитета младог хемичара који је кроз науку желео да открива живот препознавао се у томе што није био у могућности да помогне осталима који су страдали у концентрационом логору. Због тога је статус преживелог био испуњен немиром и осећањем кривице која је била приметна његовим саговорницима,² иако је Леви био на терапији антидепресивима, које у време када је преминуо, у ствари, није узимао, јер су му били забрањени због другог здравственог проблема. Његов бол постао је синоним за осећање кривице код преживелих и узима се за пример у психологији; Жарко Тřebјешанин (2021: 275) наводи да је „кривица преживелих” прво „описана и психолошки анализирана код оних [...] који су преживели Холокауст, [...] док су тамо страдали њихови најближи чланови породице, рођаци и пријатељи” и да је код тих особа „запажена хронична, патолошка туга, меланхолија, склоности суициду, а неки од њих су заиста и окончали живот самоубиством (међу њима су и Бруно Бетелхајм и Примо Леви)”.

Ако бисмо дозволили себи да уместо Левија повучемо замишљену границу између живота и књижевности, она би делила Левијево постојање на време пре и после Аушвица. Пре Аушвица био је живот, аутентичан колико је могао бити, а после је дошла књижевност која је Левију била утеха, начин борбе са аветима холокауста и радост умног рада која је вероватно била његово сидро у узбурканости мутних вода клонуле психе:

Pored rasterećujućeg osećaja olakšanja svojstvenog za povratnika koji pripoveda, u pisanju sam sada nalazio složeno, snažno i novo zadovoljstvo, slično onom koje sam iskusio kao student zakoračivši u uzvišeni poredak diferencijalnog računa. Bilo je uzbudljivo tražiti i naći, ili stvarati onu pravu reč, odnosno, reč koja je podesna, kratka i snažna; izvlačiti stvari iz sećanja

2 О другом могућем разлогу Левијеве депресије, која га је можда довела до самоубиства, говорили смо у раду „Разум и стварност у роману *Зар је то човек* Прима Левија”. Реч је о Левијевом увиђању да „да су људи који су водили Лагер тако слични њему, односно, појаснимо додатно, тако су обични и свуда присутни, не само у Лагеру и не само у ратним временима” (Јанјић 2021: 208).

i opisivati ih što doslednije i bez prevelikog opterećenja. Paradoksalno, moj prtljag paklenih sećanja postao je bogatstvo, seme; dok sam pisao, činilo mi se da rastem poput biljke. (Levi 2007: 115)

Овим речима Леви у *Периодном систему* описује тренутак када га као хемичара у једној фабрици вишак слободног времена на послу, услед немања неких одређених задужења, наведе да од свог надређеног затражи некакав задатак и по његовом додељивању (задатак је био да се открије узрок згрушавања једне боје) у њему се изнова, после дуго времена, пробуди стари ентузијазам истраживача који је тада постао и окидач за настанак књижевника – можемо да кажемо да је то тај тренутак када се Леви књижевник рађа из Левија хемичара: „Чак је и моје писање постало другачија пустоловина, више није било болна маршрута реконвалесцента [...], већ једно свесно и не више самотно стварање: рад хемичара који вага и дели, мери и суди на основу сигурних доказа и труди се да одговори на питања.” (Levi 2007: 115) Пре тога, недостатак тачно одређених обавеза, удружен са трауматичним искуством, појачава у Левију отуђеност и осећај преплављености ужасним сећањима: „[...] ја, као хемичар беспослен и у стању потпуне алијенације (али тада се није тако звала), насумице сам, страницу за страницом, исписивао сећања која су ме тровала, док су ме колеге кришом гледале као неког безазленог лудака.” (Levi 2007: 114) Постоји неколико објашњења појма „алијенација”, али нас овде занима првенствено следећа њена дефиниција: „Фундаментални појам у Марксовој филозофији, односи се на стање непримерено човеку, у којем се човек отуђује од других људи, од себе самога и своје аутентичне људске природе, чија је суштина слободан стваралачки рад.” (Trebješanin 2021: 28) За Левија, дакле, немогућност бављења послом хемичара, па чак и када је био запослен у фабрици, али једноставно није имао конкретних обавеза, значила је отуђивање од себе самог, од своје аутентичности. Стање отуђености тешко му је падало, јер му је стварање било изузетно важно. Најпре у хемији, а онда и у књижевности. Књижевност није била замена за хемију, она је у одређеној мери из ње проистицала и стварање на пољу хемије Левију је давало полета и за књижевни рад.

Пошто су Левијев живот и идентитет били тако снажно везани за хемију, онда су и поетичка начела његовог писања вукла корене из хемије и добијала подстицај од ње, наизглед тако различите дисциплине. Стефано Бартецаги (2012: 25–27) уочава да Леви употребљава термине као што су „кристализовати се” или „дестиловати” када говори о књижевности и закључује: „Дестиловати, за писца, значи произвести основни књижевни текст од сирове материје искуства. Али за хемичара то није метафора: материја је заиста *mater*, извор непосредног и опипљивог искуства.”³ (Bartecagi 2012: 27–29) Бартецаги до наведене констатације, која би требало да нас упутује у промишљање тананих веза

3 Превод са италијанског на српски је наш. Изворни текст: „Distillare, per lo scrittore, è produrre un testo letterario essenziale dalla materia prima dell’esperienza. Ma per il

између различитих професија, долази на основу једног Левијевог размислања: „Дестилација је предивна. Пре свега зато што је то спор посао, филозофски и тих [...] Затим, јер доводи до преображаја [...], достиже се чистоћа, загонетно и очаравајуће стање, које полази од хемије и стиже врло далеко.” (Levi 2007: 46) Између осталог, Леви је недвосмислено за себе говорио да је хемичар:

Jednom prilikom, tokom intervjua, Levi je izjavio, kako, da nije bilo Aušvica, on verovatno ne bi bio uspešan pisac. Dosta vremena je javno odbacivao ideju da se izjasni kao pisac, i dugo vremena je o sebi govorio u negativnom kontekstu, pisac, ne-pisac. Tokom jednog javnog događaja, prilikom promocije svoje knjige 1976. godine, Levi je na sledeći način objasnio svoju književnu vokaciju: 'Nije mi namera da tvrdim kako je za pisanje knjige neophodno da budete 'ne-pisac', samo kažem da sam ja dostigao taj status, a da ga nisam odabrao. Ja sam hemičar. Postao sam pisac zato što sam uhvaćen kao partizan, a završio sam u Logoru kao Jevrej' (str. 1202, tom I). (Belpoliti 2017: 68)

Хемија је Левијево сидро током читавог његовог постојања и стварања, као хемичара и као књижевника. Она му даје неопходну смиреност и усредсређеност. Под њеним окриљем стиче и важна пријатељства као што је оно са Сандром, јединим колегом на студијама који га није избегавао када су расписани закони о раси (*leggi razziali*). Сандро није био дружељубив, али је са Левијем остварио присност која им је омогућила да један другог обогате управо оним што је један природно поседовао, а другом по природи није било непосредно дато. Леви је Сандру открио свет мисаоног, лепоту и снагу учења и тако га подстакао да чита и учи, а од њега је научио да испитује своју издржљивост и хвата се у коштац са тешким условима у планини, што ће му бити драгоцену у временима која су уследила:

Vukao me je na ubitačna penjanja po nedirnutom snegu, daleko od svih ljudskih tragova, prateći staze naizgled po osećaju, poput kakvog divljaka. Leti, od skloništa do skloništa, opijali smo se suncem, naporom i vetrom, i razdirali kožu jagodica po stenama koje ljudska ruka nikada pre nas nije dotakla: ali ne po čuvenim vrhovima, niti u potrazi za nezaboravnim poduhvatom; za to uopšte nije mario. Važno mu je bilo da upozna svoje granice, da se odmeri i postane bolji; a iza toga, osećao je potrebu da se pripremi (i da me pripremi) za гвоздenu budućnost, koja je svakog meseca bila sve bliža. (Levi 2007: 37)

Размена интересовања и искустава између нових пријатеља отпочиње оног тренутка када Леви Сандру почне да износи своја размислања о материји:

[...] Sandro je bio zapanjen kad sam pokušao da mu objasnim neke od ideja koje sam u to vreme haotično premetao po glavi. Da je Čovekova uzvišenost, stečena tokom sto vekova pokušaja i grešaka, bila u tome što je težio da zagospodari materijom, i da sam se ja upisao na hemiju jer sam želeo da ostanem veran toj uzvišenosti. Da pobediti materiju znači razumeti je, a da je razumevanje materije

chimico non è una metafora: la materia è davvero mater, matrice di un'esperienza diretta e tattile.”

potrebno za razumevanje svemira i nas samih: i da je stoga Mendeljejeva tablica periodnog sistema, koju smo upravo tih nedelja vredno učili da čitamo, bila poezija, dublja i uzvišenija od svih pesama koje smo morali da savladamo u gimnaziji: kad bolje razmislim, imala je čak i rimu! Da, ako je tražio most, kariku koja nedostaje, između sveta hartije i sveta stvari, nije morao da ide daleko: bila je tu, u Autenritovom udžbeniku, u onim našim zadimljenim laboratorijama, i u našem budućem zanimanju. (Levi 2007: 35)

Опчињеност материјом изазива у Левију песничко надахнуће и периодни систем за њега постаје „поезија, дубља и узвишенија од свих песама”. Он, такође, осећа снажне везе између „света хартије” и „света ствари”, јер изучавање хемије омогућава приступ материји. Како смо видели, Бартецаги примећује да је за Левија материја „извор непосредног и опипљивог искуства”, што ће се пресликати на његову књижевну поетику, али до приближавања материји Леви не долази само путем хемије, већ му у томе помоћ пружа управо Сандро, једини који је схватио шта недостaje његовом новом пријатељу: „U isto vreme, iz nesvesne zahvalnosti, a možda i iz želje da mi uzvрати, počeo je da vodi računa o mom obrazovanju i dao mi do znanja da je manjkavo. [...] on će me odvesti odvesti do neke druge materije, druge učiteljice: [...] ona prava, izvorna Urstoff, bezvremena, kamen i led obližnjih planina.” (Levi 2007: 36) Кроз пријатељство са Сандром за Левија почиње спознаја материје живота која га окружује и са којом мора да се бори и суочава према законима природе, а не да је испитује према законима науке. Сандро је био прави горштак, везан за планину, зависан од пењања по неутабаним стазама, саздан од упорности и отпоран на исцрпљеност. У своје походе кретао је са врло мало хране и оскудном опремом коју је често сам правио. За временске услове није марио. Након описа једног од суровијих заједничких подухвата по ноћи и мразу, Леви једнозначно закључује: „Stoga sam zahvalan Sandru što me je gurnuo u nevolju, u taj i u sve samo naizgled bezumne poduhvate, jer mogu sa sigurnošću reći da su mi kasnije koristili.” (Levi 2007: 40) Сандро је Левија опремио издржљивошћу и већим изгледима за опстанак, али оно што је Левију користило Сандру није могло да помогне. Стога није тешко претпоставити да Сандрова судбина представља један од тешких стубова Левијевог осећаја кривице који му је статус преживелог донео. Наиме, Леви у *Периодном систему* поглавље „Гвожђе” закључује подацима о Сандровом страдању у време фашизма и изражава мисао о немогућности да се било ко оживи у писању, које, додајемо, јесте било терапеутско за Левија, али никад сасвим зацељујуће: „Danas znam da je oblačenje jednog čoveka u reči, njegovo oživljavanje na nekoj pisanoj stranici beznađežan poduhvat: posebno nekog poput Sandra. Nije bio čovek o kome se priča niti kome se podižu spomenici, on se spomenicima smejaо: bio je sav od delanja sačinjen, a pošto je delanje okončano, od njega ne ostaje ništa; ništa osim tih istih reči.” (Levi 2007: 40)

Овде је потребно указати на једну суптилну самосвест о писању као настојању да се сачува сећање и ублажи бол, али не и да се било

шта поврати или исправи. Недостатак вере у такву могућност унео је у Левијево писање реалистичност и дубоку осећајност. У тешким временима сазрева и Левијево посматрање хемије. Она за њега више нема ону магичну моћ коју се надао да ће открити и покорити је: „Vodila je u srce Materije, a Materija je bila naš saveznik, upravo zato što je Duh, blizak fašizmu, bio naš neprijatelj; ali, stigavši do IV godine čiste hemije, više nisam mogao da zanemarujem činjenicu da sama hemija, ili barem ona koju su nam predavali, nije davala odgovore na moja pitanja.” (Levi 2007: 42) Ово не значи да се Леви одриче хемије, али у одређеном раздобљу на кратко ће се ментално удаљити од свог позива хемичара. За време боравка у Милану, где је радио у једној фабрици, тачно у јесен 1942. године када сви постају свесни да се рат неће тек тако завршити и заобићи их не окрзнувши их својим црним крилима, Леви проналази нова упоришта за борбу која ће уследити и за коју се припремао, до одређеног тренутка подсвесно, а онда и делајући као партизан 1943. године у Пијемонту: „U roku od nekoliko sedmica svako od nas je sazeo, više nego za svih prethodnih dvadeset godina. Izašli su iz senke ljudi koje fašizam nije slomio, advokati, profesori i radnici, i u njima smo prepoznali svoje učitelje, one čije smo učenje dotad uzaludno tražili u Bibliji, u hemiji, u planini.” (Levi 2007: 98) Левијево делање неће дуго трајати – крајем 1943. године ухапшен је и стављен у хелију у којој му је друштво правио само један миш. Приликом једног одласка до котларнице, где му је било дозвољено да се мало огреје, упознаје затвореника који је ухапшен због кријумчарења и он Левију приповеда да иначе трага за златом у реци Дори. Иако не верује да ће Леви бити пуштен, препоручује му да проба да тражи злато, јер га стално има у природи, иако не много, и потрага се одвија по слободној вољи трагача, а не по канцеларијском ритму. У Левију се буди накратко успавана страст према хемији; он јој се у том тренутку, у мислима, враћа као сигурној луци, као јединој истинској вредности, сидру и смислу свог постојања:

Naravno da ću pokušati, šta sve ne bih pokušao? Tih dana, kada sam prilično hrabro čekaо na smrt, u meni je gorela razdiruća želja za svim i svačim, za svim zamislivim ljudskim iskustvima, i proklinjao sam svoj prethodni život, koji sam, činilo mi se, nedovoljno i loše iskoristio, i osećao sam kako mi vreme curi kroz prste, kao iz minuta u minut napušta moje telo, poput krvarenja koje se više ne može zaustaviti. Naravno da ću tražiti zлато: ne da bih se obogatio, već da bih isprobao nešto novo, da bih ponovo osетio zemlju, vazduh i vodu od kojih me je svakog dana delila sve veća provalija; i da bih otkrio суштинску i iskonsku formu svog хемичарског позива, upravo 'Scheidekunst', odnosno, umetnost odvajanja metala od jalovine. (Levi 2007: 103)

Повратак хемији одиграва се у поглављу *Златно*, симболичног назива и значења. Злато је одувек у свим културама и епохама симбол светлости и Сунца, па самим тим и слободе, узвишених вредности и постојаности. Оно је чисто и племенито. За њим сви трагају и везују своје велике снове за њега, а епитет *златан* указује на поседовање позитивних особина у највећој могућој мери. Левијево трагање за златом, у пренесеном значењу,

одвија се кроз хемију. У датом тренутку повратак хемији буди у њему оно старо виђење те дисциплине која је имала огромну моћ и преносила је на њега тако што је у њему развијала упорност и издржљивост: „Mi smo hemičari, odnosno lovci: naša iskustva su „dva iskustva zrelog života“ o kojima je govorio Paveze, uspeh i neuspeh, ubiti belog kita ili razbiti brod; ne treba se predati pred nečim što ne razumemo, ne treba sedeti skrštenih ruku. Ovde smo radi toga da pravimo greške i da ih ispravljamo, da stoički trpimo udarce i da ih uzvraćamo.” (Levi 2007: 59) Повратак хемији и грчевито држање за њу обезбеђивали су Левију да сачува свој идентитет барем делимично неоштећеним, јер му је чињеница да је био Јеврејин већ доносила осећај умањене вредности деловањем околности на које није могао да утиче. Бити хемичар и Јеврејин потпуно га је одређивало: „U fioci sam držao ukrašeni pergament papir na kojem je krasnopisom bilo ispisano da je Primo Levi, po rasi Jevrejin, završio hemijski fakultet sa ocenom 110 i najvećim pohvalama i dobio diplomu hemičara: bio je to, dakle, dvogubi dokument, pola pohvala, a pola uvreda, pola oproštaj, a pola osuda.” (Levi 2007: 49) Идентитет Јеврејина Левију је наметнут у време проглашења закона о раси, без обзира на то да ли је он желео или не да његова личност буде примарно одређена том чињеницом. Леви је касније јасно истицао да бити Јеврејин за њега, у његовој свести није имало неко посебно значење: „Osjećao sam se Jevrejinom dvadeset posto jer pripadao sam jevrejskoj porodici. Moji roditelji nisu bili vjernici praktikanti, pošli bi u sinagogu jednom ili dvaput godišnje – više iz društvenih negoli vjerskih pobuda, da bi usrećili djedove – a ja nikad.” (Levi, Bjađi 2017: 59) Стога није ни управљао свој живот према томе: „Vjerski život, naravno, život socijalne podrške, kada je to bilo moguće, koju su sačinjavali sirotište, škola, dom za penzionere i za bolesnike. Sve to je združivalo Jevreje i činilo jednu zajednicu. Meni nije bilo mnogo važno.” (Levi, Bjađi 2017: 59) Идентитет хемичара, међутим, Леви је одабрао (као што је касније одабрао да буде писац) и посвећено изградио, а потврда тог његовог идентитета недвосмислено је дата у подсећању на приповедање сопственог искуства у концентрационом логору у роману *Зар је то човек* (Levi 2005): „То да сам ја, хемичар, који овде помно пише своје приче о хемији, проживео једно другачије доба, испричано је негде другде.” (Levi 2007: 105) Преживео је захваљујући прилагођавању, али и упорности коју је стекао бавећи се хемијом. Назначили смо неколико ситуација у којима се кроз хемију и испитивање материје несвесно спремао за живот који ће уследити и видели да је повратак хемији могао да значи наду и преживљавање, једном речју, живот. Кад год говори о хемији, Леви нам говори о животу. Све животне важне ситуације у којим гради свој идентитет везују се за дисциплину којом се бави. Она му је помогла да сачува свест о себи и када је била најугроженија и мада Леви назива „неосетљивошћу” способност да се бави хемијом у суровим условима у логору, очигледно је да га је то спасло, не само физички, обезбедивши му мало бољи положај у односу на друге затворенике, већ и морално, одржавши га да духовно не клоне у потпуности:

Sa distance od trideset godina teško mi je da rekonstruišem koja bi to vrsta ljudskog bića odgovarala, u novembru 1944, mom imenu, ili bolje reći mom broju 174517. Mora da sam prevazišao najgoru krizu, krizu uklapanja u poredak Lager, i mora da sam u sebi razvio neku čudnu neosetljivost, čim sam potom uspeo ne samo da preživim već i da mislim, da primećujem svet oko sebe, pa čak i da obavljam prilično osetljiv posao, u okruženju koje je bilo zaraženo svakodnevnim prisustvom smrti. (Levi 2007: 105)

Хемија је за Левија значила живот – припрему за њега, преживљавање и опстанак након трауме. У сваком тренутку је била његово уточиште. Рационалност и истрајност које је црпео из хемије осећају се у приповеткама из *Периодног сисџема* и дају нам могућност да боље разумемо хемичара из романа *Зар је то човек. Периодни сисџем* јесте „прича о једној судбини, о нијансима и двосмисленостима живота у burnом времену” (Stojnić 2017: 93), али је и аутоанализа личности хемичара којег је професија у потпуности одређивала. Левијева списатељска активност извире из хемије, стално је прожета њоме и одређује његово тумачење света: „Левијев поглед на свет одувек је био филтриран кроз науку.”⁴ (Ruosi 2021) Његова аналитичност и непристрасност у приповедању, ипак, нису једини показатељи Левијевог научног духа чије су контуре много дубље исклесане у казивању догађаја у *Периодном сисџему* где видимо лик хемичара и посебно његов повучени, али упорни карактер вођен најпре жељом да открије тајне природе, пре него што ће бити суочен са преживљавањем. Изграђен накнадно, након састављања романа *Зар је то човек*, аутобиографски и фикциони свет *Периодног сисџема* показује нам различите тренутке у животу и бићу хемичара и ствара његову слику и у контекстима ван концентрационог логора, увек у снажној везаности за хемију:

Periodni sistem [...] u jednačinu hibridnosti teksta, pored fikcije i autobiografije, uvodi i treći element: nauku, i još preciznije – hemiju. U vezi sa tim treba napomenuti i da je Periodni sistem Kraljevska institucija Velike Britanije proglasila za najbolju naučnu knjigu svih vremena. Napomena je data manje zbog same nagrade, a više zbog kvalifikacije knjige kao naučne. I zaista, šta je *Periodni sistem*: zbirka pripovedaka, autobiografija, kurs praktične primene nekih hemijskih procesa? Ili je posвета 21 elementu iz periodnog sistema Dmitrija Mendeljejeva, ili kratka i nepretenciozna istorija privatnog života pripadnika manjine u Italiji tokom većeg dela 20. veka? Čini se da je *Periodni sistem* iznad svega književna slika simbioze hemije i konkretne životne sudbine, (ne)sentimentalna pohvala ovoj nauci za koju je život pisca bio neraskidivo vezan. (Stojnić 2017: 88)

Леви је на тај начин допунио представу себе самог кога је претходно приказао у најмучнијим ситуацијама свог постојања. Тако сазнајемо ко је био Леви како пре тако и после искуства у Лагеру, јер је то једини део идентитета који се у њему полако формирао, вољом самог Левија, и одржао без обзира на све што се дешавало: „У *Периодном сисџему* Леви

4 Превод са италијанског на српски је наш. Изворни текст: „Lo sguardo che Levi volgeva al mondo era sempre filtrato attraverso la scienza.”

приповеда о својем увођењу у живот, о хемији и материји, о подстицању једне упорне интелигенције и о свом достојанству човека-ствараоца, жељног да спозна унутрашњи механизам ствари, природних и вештачких.”⁵ (Karta 2017) Достојанство је реч која истински описује вредност живота коју је хемија даровала Левију и то је оно што остаје у постмеморији и у његовим делима. Сâм живот и достојанство живота које је чувао колико год је могао.

ЛИТЕРАТУРА

- Bartecagi 2012: S. Bartezzaghi, *Una telefonata con Primo Levi. A phone conversation with Primo Levi*, traduzione inglese di Jonathan Hunt, Torino: Einaudi.
- Belpoliti 2017: M. Belpoliti, Usmeno i pismo, da li je Primo Levi usmeni pripovedač ili pisac, prevela s italijanskog Mirjana Strugar, *Polja*, br. 506, Novi Sad, 68–71.
- Karta 2017: A. Carta, *Parole come molecole: scienza e letteratura in Primo Levi*, <<https://www.italianisti.it/publicazioni/atti-di-congresso/laitalianistica-oggi-ricerca-e-didattica/Carta.pdf>>, 9. 3. 2024.
- Janjić 2021: D. Janjić, Razum i stvarnost u romanu *Zar je to čovek* Prima Levija, u: D. Bošković, Č. Nikolić (urednici), *Srpski jezik, književnost, umetnost*, knj. II/1, *Jevreji*, Kragujevac: Filološko-umetnički fakultet, 203–211. [orig.] Д. Јањић 2021: Разум и стварност у роману *Зар је то човек* Прима Левија, у: Д. Бошковић, Ч. Николић (уредници), *Српски језик, књижевност, уметност*, књ. II/1, *Јевреји*, Крагујевац: Филолошко-уметнички факултет, 203–211.
- Levi 2005: P. Levi, *Zar je to čovek*, prevela sa italijanskog E. Vasiljević, Beograd: Paideia.
- Levi 2007: P. Levi, *Periodni sistem*, prevela sa italijanskog E. Vasiljević, Beograd: Paideia.
- Levi, Bjađi 2017: P. Levi, E. Bjađi, Kako nastaju logori? Tako što se pravimo ludi, prevela s italijanskog Marija Bergam: *Polja*, br. 506, Novi Sad, 59–63.
- Ruoci 2021: C. Ruozzi, *Il sistema periodico. Esperimenti tra scienza e letteratura*, <<https://www.italianisti.it/publicazioni/atti-di-congresso/letteratura-e-scienze/Ruozzi.pdf>>, 23. 3. 2024.
- Stojnić 2017: V. Stojnić, *Život, hemija, literatura: Primo Levi u Periodnom sistemu*, *Polja*, br. 506, Novi Sad, 88–93.
- Trebješanin 2021: Ž. Trebješanin, *Rečnik psihologije*, Beograd: Agape knjiga. [orig.] Требјешанин 2021: Ж. Требјешанин, *Речник психологије*, Београд: Агапе књига.

5 Превод са италијанског на српски је наш. Изворни текст: „Nel Sistema periodico Levi racconta la sua iniziazione alla vita, alla chimica e alla materia, la sfida alla intelligenza tenace e alla sua dignità di uomo-artefice desideroso di conoscere il meccanismo interno delle cose, naturali e artificiali.”

Danijela M. Janjić

LIFE IN *THE PERIODIC TABLE* OF PRIMO LEVI

Summary

In the predominantly autobiographical collection of short stories *The Periodic Table*, Primo Levi gives a framework for his life starting from the memories of his ancestors and his early youth, which is why the work provides an insight into the formation of the chemist's character, which will later be decisive for Levi's survival in the concentration camp. Through the analysis of *The Periodic Table*, we will establish elements that are also significant for the interpretation of Levi's work *If This is a Man*, for which *The Periodic Table* can be a kind of introduction, even though it was written much later. In the short stories, the chemist's way of thinking stands out, for whom chemistry is a connection with life. Through the analysis, we also arrive at an answer to the question of why Levi essentially remained a chemist and when he became a famous writer, which is inextricably linked to the events during his stay in the camp. The results we arrive at reveal to us what image of himself Levi needed to leave behind, in which his literature played a major role.

Keywords: Primo Levi, *The Periodic Table*, life, chemistry, identity

Примљен: 1. мај 2024.
Прихваћен: 31. мај 2024.